

Idrottsanläggningars betydelse i lokalsamhället

– bortom det idrottsliga. Delrapport I

Gun Jonsson, Wilhelm Skoglund, Robert Bye, Pär Löfstrand,
Hans-Wilhelm Thorsen och Nils-Arvid Sletterød

Idrottsanläggningars betydelse i lokalsamhället

– bortom det idrottsliga. Delrapport I

Gun Jonsson, Wilhelm Skoglund, Robert Bye, Pär Löfstrand,
Hans-Wilhelm Thorsen och Nils-Arvid Sletterød

Idrottsanläggningar i Norge och Sverige har flera gemensamma nämnare, de har bland annat en grund i en folkrörelsetradition som kan sägas vara unik för dessa båda länder. Sverige har idag drygt 35 000 anläggningar¹ och i Norge finns 14 000 idrottsanläggningar². Både Sveriges och Norges regeringar slog fast likartade idrottspolitiska inriktningar för drygt tio år sedan. Den största skillnaden är att den norska idrottspolitiken betonar anläggningar med en särskild anläggningspolitik³, medan den svenska politiken lägger mer tyngd vid en idrott som har sin grund i jämställdhet, etik, integration och demokratisk utveckling. I övrigt pekar båda länderna ut vikten av idrott och fysisk aktivitet för alla - idrett og fysisk aktivitet for alle. Mot bakgrund av detta kan vi redan här slå fast att anläggningarna är viktiga för det idrottsliga utövandet och för folkhälsa – och där den organiserade idrotten står för det demokratiska perspektivet. De fungerar även som mötesplats för lokalbefolkningen och är många gånger ett bra alternativ i brist på arenor för konserter och andra föreställningar. Behovet av väl fungerade idrottsanläggningar kan därför ses i flera perspektiv – där några perspektiv kommer att belysas i denna delrapport.

Denna delrapport ingår i ett Interregprojekt som pågår till och med 2011⁴. Projektet är tvärvetenskapligt och sker i samarbete med forskare från Jämtlands läns institut för landsbygdsutveckling (JiLU), Trøndlags forskning och utveckling, Mittuniversitetet och Høgskolen i Nord-Trøndlag. I studien ingår åtta idrottsanläggningar, fyra i respektive land. En enkät till samtliga idrottsföreningar i Jämtlands län och Nord och Sør Trøndelag har gått ut och via intervjuer med de som finns i och kring de utvalda idrottsanläggningarna (Fosenhallen i Bjugn, Röroshallen, Campus Steinkjer, Stod Idrettshall, Röjsmohallen i Järpen, Föllingen Allaktivitetshall, Jämtkraft Arena Östersund och Jämtkraftshallen Krokomb) samlas material löpande till projektet.

Idrottsanläggningar – en del av upplevelseindustrin

Just den här rapporten kommer att kopplas samman med det arbete som pågår i projektet ”Drivkrafter för nya näringar” – ett projekt som sker i samarbete med KK-stiftelsen och JiLU och där upplevelseindustrin har en central roll⁵. De 14 delbranscher som definierats som upplevelseindu-

strin är branscherna arkitektur, dator/tvspel, design, film, foto, konst, litteratur, marknadskommunikation, media, mode, musik, måltid, scenkonst, upplevelsebaserat lärande – här ingår alltså inte idrotts- eller sportrelaterad verksamhet. Sport återfinns dock i de studier som görs inom upplevelseindustrin i Storbritannien⁶. I en svensk studie från 2003 menade även Vinnova att inom ramen för upplevelseindustrin borde sport vara givet, detta då sport i mångt och mycket är kommersiellt driven⁷.

Då syftet med hela idrottsprojektet är att studera idrottsanläggningars betydelse för samhället – utöver det rent idrottsliga, menar vi att ett näringslivsperspektiv kan vara en dimension, likväl som dess sociala och kulturella betydelse i ett lokalsamhälle. Ett centralt antagande i projektet är också att anläggningars placering, funktion och estetik har betydelse för en lokalbefolknings personliga och kollektiva identitet. Vilket i sin tur kan betraktas i perspektivet att vissa grupper gynnas, andra gör det inte. Den föreningsägda anläggningen ger frihet för föreningens medlemmar att själva prioritera sin verksamhet, något som även kan innebära att olika intressen exkluderas och därmed kan skapa en toppstyrd organisation⁸. Frågan är då: kan överhuvudtaget idrottsanläggningar gynna hela samhället, eller är potentialen i varje anläggning enbart riktad till specifika grupper?

Målet med denna rapport är att få en första bild av hur idrottsanläggningar kan generera värdeskapande möten som leder till regional identitet, sysselsättning och engagemang. Tidigare forskning har visat tydliga kopplingar mellan starka, demokratiska idrottsföreningar och företagssamhet och identitet på mindre orter⁹.

En enkel gräsyta eller ett arkitektoniskt monument?

Enligt ordböcker så definieras idrott som fysiska kroppsövningar – exempelvis för att tävla med sig själv eller med andra. Idrott kan också vara ett medel för rekreation och motion. Idrott kan i den bemärkelsen utövas i skog och mark, hemma på vardagsrumsgolvet eller på trottoarer, på cykelbanor och på europavägar, i eller på en sjö.

Men en hel del idrott kräver specifika ytor. Detta hänger samman med såväl konstitutiva (exempelvis ytan på en tennisbana) som regulativa regler (när en boll ger poäng). Idrottens regler ställer därmed vissa krav på

1 www.rf.se

2 www.regeringen.no/nb/dep/kud/tema/idrett

3 Her spiller bruken av tippemidler en viktig rolle. Tippemidlene er nettopp med på å oppfordre at lag og foreninger selv eier og utvikler sine anlegg

4 Idrettsanleggs betydning for samfunnsutvikling. Interreg projekt inom Nordens Gröna Bälte, dnr N30441-51-09

5 För en detaljerad beskrivning av samarbetet mellan KK-stiftelsen och JiLU se Skoglund och Westerdahl (2008).

6 Storbritannien har varit vägledande när det gäller att kartlägga och utveckla policyer för de kreativa näringarna. Arbetet görs genom Department for Culture, Media and Sport.

7 En studie om forskning inom upplevelseindustrin. Vinnova (2003).

8 Vem får vara med och vem bestämmer, Zakrisson och Löfstrand (2010)

9 Idrottens roll i lokal samhällsutveckling, Skoglund et.al (2008).

anläggningar – vilket kan innefatta allt från en gräsyta som klipps med jämna mellanrum till längden på hoppgröpar och djupet i bassänger. Det finns vissa mått som gör att anläggningen blir användbar för den specifika idrotten.

Förutom den idrottsliga infallsvinkeln finns andra sätt att se på idrottsanläggningar. Den kände arkitekten Torben Grut blev särskilt omtalad för att ha ritat idrottsbyggnader – inte minst Stockholms stadion har blivit en av Sveriges mest kända byggnader. Grut ville bygga en idrottsanläggning som var funktionell, både för åskådare och för tävlande. Dessutom ville han skapa en vacker byggnad i en nationell svensk stil. Estetik och funktion var alltså ledord redan i det tidiga 1900-tal då stadion uppfördes.

Närpå hundra år senare lyfts i ett pressmeddelande från Norska kulturdepartementet 2001¹⁰ vikten av estetiska krav vid utformning av anläggningar. Utgångspunkten är att anläggningar fungerar som förebilder och på så sätt formar vår uppfattning om byggnader och livsmiljö. Dåvarande kulturminister Ellen Horn menar att *”idrettsanleggene ofte har en sentral plass i landskapet og lokalmiljøet og besøkes av mange mennesker”* och hon säger vidare att estetisk utformning är ett samlat uttryck för de kvaliteterna som anläggningen representerar, god arkitektur hänger samman med form, funktion och tekniska lösningar.

I samma anda skrivs en projektvägledning 2006. Den ska fungera som stöd vid byggande av anläggningar och där tar man fasta på att anläggningen också ska vara ett pedagogiskt redskap för skolorna, fungera som social miljö och en resurs för närsamhället¹¹. Dessutom bör anläggningen, i ett långsiktigt perspektiv, kunna anpassas till nya brukargrupper och förändringar i läroplaner. Förutom detaljerade beskrivning när det gäller funktion så lyfts i vägledningen, på en generell nivå, frågan om estetisk utformning utifrån *”faktorer som har betydning for menneskers helse og trivsel skal vektlegges og uttrykkes i form, materialer, farger og lys”*.

Sammantaget kan vi konstatera att idrottsanläggningar är så mycket mer än bara en plats för att utöva fysisk aktivitet. Idrottsanläggningar är mångfasetterad och därmed inte heller enkelt att studera. En enkel gräsyta kan räcka långt men så gör också ett arkitektoniskt monument. Frågan är då om idrottsanläggningen som fysiskt fenomen kan ge brukaren något ytterligare värde än att bidra till folkhälsa och demokratisk utveckling?

10 God estetik viktig för idrottsanlegg - Pressemelding Kulturdepartementet 2001-03-20

11 Projekteringsveileder, idrettsanlegg, Oslo kommune, Kultur- og idrettsetaten 2006

Upplevelser och entreprenörskap en utgångspunkt

Upplevelseindustrin har kommit att bli en viktig komponent för dagens ekonomi. En av förklaringarna till upplevelseindustrins tillväxt finns i en generellt ökad levnadsstandard vilket gör att vi söker nya saker att spendera våra pengar på. Vi har ekonomiskt utrymme för att tillfredsställa nya behov – behov som gemenskap, uppskattning och självförverkligande¹². En annan studie visar på ett ökat intresse av att göra saker på vår fritid och vidare behovet av att komma bort från vardagen och finna nya värden och upplevelser¹³.

Entreprenörskap genom offentlig och privat samverkan

Richard Florida (2006) menar att det är den nya kreativa ekonomin som genererar nya sätt att organisera värdeskapande. Han hävdar att vi måste se nya typer och klassificeringsgrunder för människors bidrag till den gemensamma ekonomin. Och att grunden för den nya kreativa klassen är ekonomisk och att den ekonomiska funktionen ”både bär upp och genomsyrar medlemmarnas sociala och kulturella livsstilsval”¹⁴. En plats värde ökar med hur människor genom sin kreativitet skapar ”nya meningsfulla former” genom sitt arbete.

Om vi ser platser (byar, bygder och städer) som kluster av ekonomisk aktivitet kan en (ny) kombination av aktiviteter stimulerar positiva känslor och upplevelser för konsumenten. Hur detta ska göras varierar beroende på de lokala aktörernas inställning till och kunskap om hur värde skapas. Det beror också på hur olika aktörer involveras i värdeskapandet. På en plats finns både privat som offentlig sektor som alla har sin uppfattning om hur ekonomiska aktivitet kan och ska genereras¹⁵. Inom upplevelseindustrin tycks de skarpa gränserna mellan offentliga och privata aktörer luckras upp och ersättas med en ökad samverkan kring utveckling. I

12 Se Upplevelsens materialitet, O'dell (2002) och Guide till upplevelsesamhället, Wahlström (2002)

13 Att skapa upplevelser, Mossberg, 2003).

14 Den kreativa klassens framväxt, Florida (2006) s.102

15 Se exempelvis von Friedrichs Grängsjö, Destination networking (2003).

centrum för regionala och lokala aktörer står ofta frågan om att finna nya organisationsformer för att lösa gemensamma funktioner som exempelvis kan garantera service till människor som verkar i gles- och landsbygd. Ett exempel på en sådan lösning är den verksamhet som byggts upp i Trångsviken i Jämtland¹⁶.

Att söka nya innovativa lösningar för att lösa upplevda problem är för många platser en överlevnadsfråga. En viktig faktor är då att bryta gamla tankestrukturer, att förändra attityden till vad som är enskilda och gemensamma frågor för organisationer och människor. Attitydfrågor handlar om uppfattningar och missuppfattningar som formas i den dialog där människor möts – eller avsaknad av dialog där de inte har möjlighet att mötas. Många studier visar därför på vikten av nätverk och det personliga mötet mellan olika aktörer för att kunna driva gemensamma utvecklingsfrågor¹⁷.

Få ifrågasätter att företag och företagande är drivkrafter för den ekonomiska utvecklingen på en plats men studier visar på att mängden innovationer och kreativitet varierar mellan regioner¹⁸. Frågan är då vad som gör en plats till en attraktiv som mötesplats för organisationer, företag och individer? För att platser ska kunna utvecklas måste det finnas människor och organisationer på platsen som är villiga att genom olika aktiviteter bidra till ekonomisk verksamhet. I tider av strukturell omvandling är det nödvändigt att var proaktiv och skapa ett bra entreprenöriellt klimat. Att skapa meningsfulla sammanhang i lokalsamhället blir en avgörande konkurrensfördel för den nya samhällsekonomin¹⁹. Entreprenöriella miljöer gynnas därmed av samverkan mellan företag, myndigheter och den ideella sektorn i närsamhället.

16 Jfr www.trangsviken.se

17 Se Capriello och Rotherham 2008, von Friedrich Grängsjö & Gummesson 2006, Skogund 2005

18 The social dynamic of entrepreneurship, Bygrave & Minniti, 2000.

19 Entrepreneurship in public sector, Perlmutter & Cnaan 1995 och From managerialism to entrepreneurship, Harvey 1989.

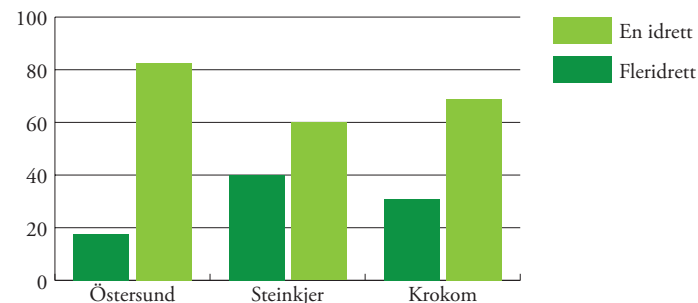
Exempel från jämttrøndrska anläggningar

Under våren 2010 genomfördes en spørresundersökelse bland samtliga idrottsföreningar i Nor och Sør Trøndelags fylken och i Jämtlands län. Svarefrekvensen är något högre i Jämtland än i Trøndelag – den genomsnittliga svarefrekvensen är 37 procent.

I den här delrapporten redovisas enkätresultaten från tre av dessa kommuner – Östersund, Steinkjer och Krokoms kommuner. För läsaren är det viktigt att notera att resultaten från de tre kommunerna i enkäten redovisas i procent för att underlätta jämförelser mellan föreningarna i de olika kommunerna. Här skall man hålla i minnet att i det här fallet rör det sig om svar från totalt 106 föreningar där Östersund står för 63 svar, Steinkjer för 27 och Krokoms för svar från 16 föreningar. Vi väver också in resultat från de fallstudier som genomförts vid en anläggning i respektive kommun: Stod samfunnshus och idrettshall, Föllinge Allaktivitetshall och Jämtkraft Arena. Aktörer i och kring dessa anläggningar har intervjuats, studiebesök och deltagande observationer har genomförts²⁰.

Av enkäten framgår att de flesta föreningar representerar en idrott, det kan vara skidor, fotboll, handboll, skytte, friidrott, golf mfl. Steinkjer avviker från de båda svenska kommunerna på så sätt att fördelningen mellan en och fleridrott är jämnare 60 respektive 40 procent se figuren nedan.

Fördelning mellan en- och fleridrott i anläggningarna

20 Notera att forskarna från den norska sidan studerat anläggningar i Sverige och vice versa.

Om vi utgår från att idrottsanläggningen är en mötesplats för andra människor, utöver idrottarna, ställer vi oss frågan om fleridrottsföreningar skulle gynna möjligheten till möten i mer heterogena grupper. Inte bara människor med koppling till olika idrotter, utan även lagidrott och individuell idrott. Så här långt kan vi konstatera att både Stod och Föllinge lockar fler grupper både i och utanför idrotten än vad Jämtkraft Arena gör. Elitlaget i Stod riskerar dock att stänga ute breddidrotten – vilket man är medveten om. Just nu används anläggningen för volleyboll: *”Det er for det meste volleyball, fra nitten og nedover. Vi har også volleyball for eldre, en trimgruppe...”*. Under intervjuerna framgår att det finns tendenser till kritik mot ett allt för stort fokus på volleyboll.

Föreningar i Steinkjer äger sina anläggningar

Enkäten visar att de anläggningar som föreningarna använder sig av är i huvudsak ägda av kommunen och/eller näringslivet för den svenska sidan medan föreningsägda (70 procent) dominerar i vår norska kommun. I Krokoms kommun är förhållandena så att föreningarna använder lika stor andel kommunägda anläggningar som anläggningar ägda av föreningar och/eller näringsliv. Näringslivsägda anläggningar används i väldigt låg utsträckning av föreningar i Steinkjer.

Om ägandet av anläggningarna skulle kunna gynna möjligheten till mellanmänskliga möten kan detta betraktas ur flera perspektiv. Kommunerna kan ställa andra krav när det gäller vilka och vem och till vad anläggningarna används – vilket skulle kunna innebära att detta öppnar upp för olika gruppers möjlighet att använda anläggningen. Så här resonerar Krokoms kommun: *”hallen ska användas av skolan, näringsliv och all idrott”*.

Där kommuner och näringsliv äger anläggningen gynnas också idrottens möjligheter att göra andra saker än att *”sköta drift och dra in pengar”*. Samtidigt kan just den ekonomiska pressen i den föreningsägda anläggningen utgöra en (om än tvångsmässig) motor till att skapa andra inkomstbringande aktiviteter, samtidigt som risken finns att andra grupper stängs ute²¹.

Anläggningarna fungerar mindre bra för annan än idrottslig verksamhet

I enkäten frågade vi hur *väl* anläggningen fungerar för föreningarnas verksamhet svarar föreningarna i att den ofta eller alltid fungerar väl för

deras motions- och träningsverksamhet men sällan eller aldrig fungerar bra för annan verksamhet.

Det är inte förvånansvärt när vi konstaterar att anläggningarna fungerar väl för just idrott – de är ju också byggda för det. Detta i sin tur kan ha betydelse för exempelvis sponsorer som vill synas. Samtidigt är det många som pekar ut att anläggningarna inte är lämpade för tävlingar, framför allt inte större tävlingar, vilket också kan minska möjligheten till sponsorlaterat samarbete. Jämtkraft Arena är den av de studerade anläggningarna som har potential till både stora tävlingar och större mängd publik, vilket inte de andra två har. Detta skulle kunna öppna för andra ekonomiska intressen i anläggningen, dock saknar Jämtkraft Arenan något som exempelvis Stod lyckats med, att locka publik till matcherna. I Stor förklarar man detta med ett engagemang i hela bygden. Samtidigt behöver inte Stod mer än några hundratal åskådare förrän hallen är fylld. *”på volleyballkampene, det kan være fullt på tribunen, det blir et bra trykk under kampene... Det kommer folk hit fra hele Trøndelag. Vi setter ut stoler på den ene langsiden...”*

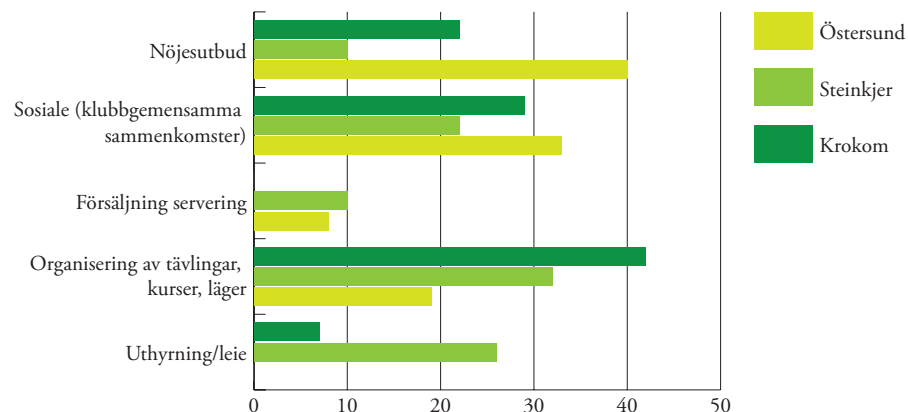
Även om många av enkätsvaren tyder på att anläggningarna fungerar mindre väl för andra aktiviteter än just idrott så finns exempel på kreativa lösningar. I Föllingen säger man så här: *”vi kom på är att man satt in för låga dubbelportar om man ska in med mässgrejor, det såg vi sist, vi får inte in en båt men då fick vi ha den utanför så det löser man ju”*.

Intäkter från annan verksamhet varierar stort

Kanhända är idrottsanläggningarnas begränsningar också förklaringen till att mindre än hälften av föreningarna i enkäten säger sig få intäkter från annat än rent idrottslig verksamhet, i och kring sina anläggningar. 35 procent av föreningarna i Östersund och Steinkjers kommuner, respektive 44 procent i Krokoms kommun säger sig få intäkter från annan verksamhet. Vad är det då för verksamhet föreningarna får intäkter från? Vi har valt att kategorisera de öppna svaren under fem kategorier, enligt figuren nedan.

21 Jfr Zakrisson och Ljöfstrand (2010).

Intäktbringande "annan verksamhet" procentuell fördelning

När föreningarna i enkätsvaren beskrivit vad "annan verksamhet" handlar om dominerar nöjesverksamhet bland föreningar i Östersund. Det kan till exempel handla om danstillställningar, konserter, föreläsningar, bingo etc. sådan verksamhet genererar också en del pengar – i en förening nämns summan 200 000 SEK. I alla tre kommunerna pekas *sosiale eller klubb-gemensamma aktiviteter* ut (ca 20-30 procent). Dessa har två syften, att inbringa medel till föreningarna och att främja medlemmarnas gemenskap genom exempelvis "träffar med korvgrillning och avslutningar".

Generellt kan sägas att storleken på intäkterna varierar ansevärt – allt från 500 000 ned till ett par tusen kronor för 2009 års verksamhet. Många anger dock inga summor alls för "annan verksamhet". En förklaring kan vara att den som svarat på enkäten inte har kunskap om ekonomin. En annan förklaring är att intäkterna egentligen "åts upp" av driftkostnader och annat, vilket en förening uttrycker så här: "pengarna går till drift underhåll och kapitalkostnader för gjorda investeringar".

Aktiviteter som riktas till grupper som inte tillhör föreningens huvudsakliga verksamhet utgör också en stor andel inkomstbringande verksamhet. Bland annat ordnas "traktorpulling, turåkning, hundträning, trimaktivitet och workout".

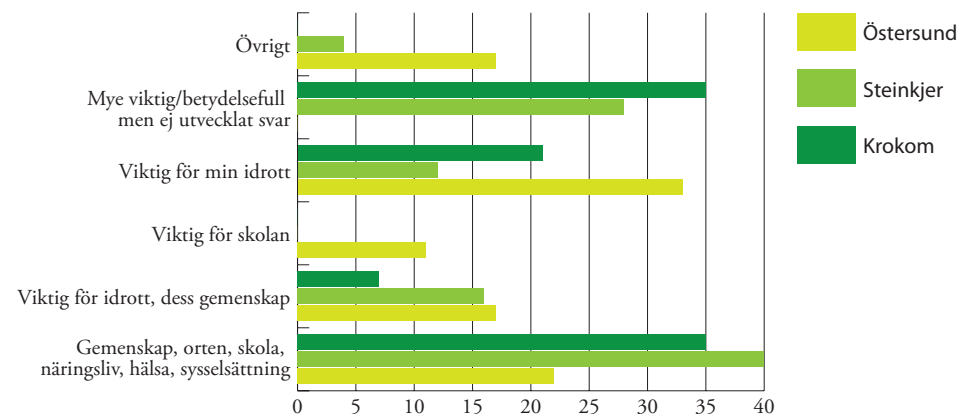
Största inkomsterna ger dock aktiviteter som uthyrnings-, och arrende-verksamhet – vilket några föreningar tagit upp, framför allt på norska sidan: *Utleie av klubbhus til selskaper eller leie til barnehage, skole og speider* inbringar flera hundra tusen NOK årligen. Detta är också möjligt då norska anläggningar i huvudsak är föreningsägda. På svensk sida

nämns uthyrning enbart av golfklubbar (vilka också är föreningsägda), där en klubb får ca 500 000 SEK genom uthyrning.

Servering, kiosk och försäljning tas också upp – men dessa inkomster går ofta oavkortat till den sektion som står för försäljningen.. Även här tar en golfklubb upp att deras servering och kioskverksamhet ger ca 200 000 SEK årligen.

Anläggningarna betyder mycket for hela samhället

Strax under 90 procent av föreningarna i de tre kommunerna har svarat på enkätfrågan om anläggningens betydelse. De flesta uttrycker sig mycket positivt och med starka ord som "Vannviktig mye" och "livsviktig". En summarisk bild av hur föreningarna svarat redovisas här i procent av antal svar per kommun.

Förutom att föreningarna lyfter betydelsen av anläggningen i relation till själva idrotten är det många som pekar ut att anläggningen är en viktig samlingsplats, vilken bidrar till gemenskap. En förening skriver så här: "Stor inverkan då vi också är en ungdomsgård for i huvudsak tjejer". De flesta har dock uttryckt att hela samhället (skola, næringsliv, gemenskap, halsa och sysselsætning) gynnas. Så här skriver en förening: *Svært viktig for å legge til rette for fysisk aktivitet, mosjon og idrett. Er også et treffpunkt for mange, i tillegg til at det er en samfunnsaktør som arbeider for trivsel og bygdes interesser i forhold til kommune og andre aktører.*

Några få har uttryckt sig mer tveksamt – då i termer av att "Særidrett og få medlemmer gir kanskje interesse for de få".

Ett intressant resultat kring enkätens fråga om betydelsen av anläggningen är att både Steinkjer och Krokoms föreningar lyfter fram fler samhällsreliga intressen medan en större andel av föreningarna i Östersunds kommun pekar ut betydelsen av anläggningen enbart för den egna idrotten. Samma mönster går igen i fallstudierna – i Stod och Föllingen (Steinkjer och Krokoms kommuner) pratar man mycket om samhällsreliga intressen medan intervjuerna kring Jämtkraft Arena (Östersunds kommun) ofta lyfter fram fotbollens möjlighet att utvecklas som det primära målet.

Föreningarna vill att kommunen tar större ansvar

Vi bad också föreningarna att tillägga något som de kände att enkäten saknade. Här har totalt ca 35 procent svarat. Både på norsk och svensk sida dominerar svaren av önskemål och krav på att kommunen tar större ansvar, inte minst när det gäller ekonomi, drift och underhåll.

Tre nya anläggningar

De tre anläggningarna där vi gjort mer fördjupade studier är samtliga nya, den äldsta byggdes 2007. Gemensamt för anläggningarna är att omgivningarna ännu inte iordningsställda efter byggnationerna – vilket påverkar det första intrycket. Två av dem, den norska Stod Idrettshall och svenska Föllinge Allaktivitetshall byggdes i anslutning till andra anläggningar och skola. De beskrivs som allidretts- allaktivitetshallar och är båda placerade centralt i respektive bygd. Den tredje, Jämtkraft Arena är en helt fristående anläggning som har fokus på en idrott, fotboll, den beskrivs av många som mindre centralt placerad. Så här säger en av nyckelpersonerna (visserligen skämtsamt) bakom arenan: *”Första gången jag åkte upp och såg var den skulle ligga, det var ju urskog här, jag fattade inget skog och berg, jag är ingen vildmarksmänniska så det var ju eländigt att se det där (skratt)... ”*. Här skall tilläggas att en av de norska forskarna gick vägen från Rådhuset och konstaterade att en rask promenad till Arenan tar drygt 15 minuter. Den upplevda känslan av avstånd kan ha att göra med att området där arenan är placerad inte ingår i den mentala bilden av vad som är centrala staden – detta då området tidigare varit militärt och därmed stängt ute allmänheten.

I korta drag kommer vi här att redovisa några resultat från fallstudierna. Då med utgångspunkt från begreppen *placering, funktion och estetik* samt koppla samman detta med lokal identitet, sysselsättning och engagemang.

Placering

Varför anläggningarna ligger där de ligger skiljer sig åt. För Jämtkraft Arena gäller att kommunens översiktsplan avgjort var arenan kom att ligga. I framtiden tänker man sig att bostäder och infrastruktur kommer att ge arenan ett mer ”centralt” läge. Att det blev just en fotbollsarena hänger samman med en diskussion om vilken idrott som skulle prioriteras och där kommunen tillsammans med idrotten kom fram till att fotbollen hade ett stort behov av en konstgräsplan.

Behov från flera olika aktörer sammanfaller när det gäller både tillblivelsen och placeringen av Stod Idrettshall. Skolans behov av nya lokaler, en sammanslagning av två barnehager och en växande volleybollförening med satsning på elit för damer, gick att koppla samman med ett upprustningsbehov av Stod Samfunnshus. Placeringen kan beskriva i termer av en win-win situation för samtliga aktörer: Så här berättar en från samfunnshusets styrelse: *”Jeg tror motivasjonen og interessen for å få det på plass sammenfalt med begge sider [Idrotten og samfunnshuset å ena siden och], for rektoren på skolen var veldig positiv, skoleledelsen sentralt, administrasjonen og politikerne var positive til det som skjer, ikke bare i forhold til skolen, men for hele bygda”*

När det gäller Föllingehallen så beskriver många att anläggningen byggdes 20 år för sent. *Det var ganska mycket verksamhet för 15–20 år sedan, med många fotbollslag och mycket skidåkning. Så ”timeingen” har varit ganska dålig. Bygget kom när det var ganska liten verksamhet i föreningen.* Samtidigt lyfter andra också fram att den nya hallen har lett till både förnyring i styrelsen och att nya idrotter bildas i Föllinge. Hallen kom till helt på kommunens bekostnad, även om delar av hallen finansierats genom olika insatser från idrott och företag. Kommunen menade att hallen skulle ersätta den gamla hallen, byggas samman med det befintliga badhuset och bli en del av skolans verksamhet. Placeringen av hallen kom därför aldrig att diskuteras. Hallen har också resulterat i att andra (bland annat idrottens) lokaler nu står tomma eller blir sämre utnyttjade.

Funktion

Jämtkraft Arena – här är alla aktiva väldigt nöjda med anläggningens funktion, både vad gäller konstgräsplanerna, omklädningsrum och förråd mm. Även lag som inte använder arenan ser dess potential. Vaktmästare och ledare konstaterar dock behov av ytterligare förråd. Det mest positiva är att den uppvärmda planen gör att fotbollssäsongen kan starta tidigare. Arenan är också genomtänkt, dels när det gäller möjligheten att ta emot funktionshindrade och dels för att kunna nyttja den till stora konserter och liknande arrangemang – dock har detta enbart genomförts vid två tillfällen.

Den väl fungerande arenan har gjort att Norska lag har förlagt träningsläger här. Det kan ge viss effekt i resten av samhället, exempelvis för shopping och gästnätter. Andra internationella lag är dock inte alltid lika nöjda med konstgräset, de tränar hellre på gräs av rädsla för skada sig, matchen spelas dock på arenan. Jämtkraft Arena skulle också kunna spela en viktig roll för den stora ungdomsturneringen ”Storsjöcupen” säger en av de intervjuade. Men ägandeformen (privat och kommunalt) upplevs som ett hinder i jämförelse med de kommunalägda idrottsanläggningar som man har tillgång till under cupen.

Under intervjuerna kring Stod Idrettshall framgick att hallen inte har ett namn utan är en del av Stod samfunnshus, vars övriga funktioner prisas högre än idrottshallens funktioner. Detta är resonemang som lyfts av idrotten, skolan, barnehage och av andra som använder anläggningen. Skolan är mycket nöjd med husets funktioner – de lyfter också fram att storleken på hallen är perfekt i förhållande till undervisning i de åldersgrupper som berörs. Skolan kunde ställa krav på vad anläggningen skulle innehålla när den renoverades och hallen byggdes. Detta som ett resultat av att kommunen tecknat 20-årigt hyresavtal med anläggningen. Många är särskilt nöjda med den nya samlingssalen, som tidigare var gymsal, inte minst då detta också frigjorde plats för andra aktörer som brukade samfunnshuset. Där har man satsat på bra ljud- och ljusanläggningar och akustik. Stod Volleyball hade önskemål om ett bra golv, ”VI har jo et kjempebra gulv, det beste er at det er tilpasset volleyball”. Dock har de gärna sett att hallen varit tre meter längre – för att kunna serva på ett optimalt sätt.

Anläggningen som helhet har stora brister när det gäller funktionshindre – även om idrettshallen kan ta emot funktionshindrade finns exempelvis ingen hiss till läktare och därmed minskas möjligheten att använda samlingslokal/cafeteria som ligger i anslutning till läkare.

Föllingehallen – även här är idrotten och skolan nöjd med anläggningen. Inte minst den cafeteria som kom till som en önskan från föreningarna och där föreningarna själva bidragit till inredning, möblemang. Tyvärr fungerar den inte optimalt när det gäller funktionshindre. I hallen har man satsat på en mycket avancerad ljus- och ljudanläggning, som enligt några är för tekniskt avancerad och därmed svår att använda. Efter hallens tillkomst har man också sett behovet av en busshållplats som gör det säkrare för barn som kommer till och från skolan/anläggningen. En hållplats som nu iordningsställs på den gamla ishockeyrinken. Det finns dock en annan isyta – men utan rink. I Föllingen pågår parallellt också ett EU-projekt ”Fria Föllinge” som arbetar för att få Föllingeborna att nyttja hallen till annat än idrott, arbetet riktar sig främst till företagarna

och genom projektet anordnas mässor och dans mm. Tanken är att detta ska bli ett ”*självspelande piano*” dock tycker en av projektledarna att det kan vara lite trögt ibland.

Estetik

Jämtkraft Arena är byggd, huvudsakligen i trä, och har tilldelats ett träbyggnadspris, men vändkorsen vid entrén och stängslet ger ett utestängande intryck när man kommer som förstagångsbesökare. Fasden kommer därmed inte till sin rätt. När det gäller själva utformningen har arkitekten och även priset varit styrande.

Stod Idrettshall är ful – till och med ”*vanvettig stygg*” det säger alla vi intervjuat och det var också vårt första intryck. En stor grå låda – vars innehåll man haft professionell hjälp för att färg- och ljussätta. När projektet utformades var tanken att hallen skulle byggas i trä, för att ta tillvara byggens traditioner. Priset gjorde dock att man valde ett billigare och fulare material. Det gjordes också ett försök att köpa in en konstnärlig utsmyckning från en annan anläggning – men den var dels för stor och dels för dyr.

Föllingehallen är också arkitekturträd – även här har orsbor haft små möjligheter till inflytande, dock kan cafeteria sägas vara skapad av orsbor. Färgen på anläggningen blev bestämd till gul, för att den skulle ”*gå ton i ton med skolan*”. Den tomma stora trågaveln som är det första man ser när man kommer in i samhället är något som även orsborna ogillar. Dock hyser man stora förhoppningar om att utsmycka den.. På vår fråga om varför man inte satt några fönster på hallen är svaret: ”*En hall är en hall... men det är ju alltid risken när du spelar boll. Då slipper du problemet med krossade rutor. Och så får du fel ljus också. Jag har inte sett någon sporthall med fönster*”

Utveckling för bygden

När det gäller anläggningarnas möjlighet att generera värdeskapande möten som leder till regional identitet, sysselsättning och engagemang kan vi, så här långt, enbart uttala oss om tendenser utifrån materialet. Sammantaget konstaterar vi att det estetiska uttrycket har låg prioritet – även om Jämtkraft Arena har fått pris som en vacker byggnad gör omgivningarna, staketet och de tomma parkeringsplatserna att intrycket förts. Det finns också en tendens i materialet som pekar på en konservativ hållning för hur en idrottshall ska se ut – ”*en hall har inga fönster*”.

Jämtkraft Arena är en anläggning som kom till genom ett samarbete mellan den offentliga och privata sfären – vilket skapat debatt på orten. Detta

kan tolkas som ett nytänkande när det gäller nya organisatoriska konstellationer och vars effekter ännu låter vänta på sig²². Så här långt kan vi inte peka på om satsningen lett till någon näringslivsutveckling. Arenan användas i huvudsak till fotboll, periodvis kommer också andra lag från andra föreningar och sammantaget kan det ge effekt på närliggande näringsverksamhet, något denna studie inte undersökt. Att arenan inte uppfattas som en viktig mötesplats för lokalbefolkningen kan förklaras av att många är negativt inställda till arenans placering och att cirka 80 procent av platserna står tomma under herrmatcherna, än färre besökare till dammatcher. De möten som ändå sker mellan företag och privatpersoner under matchdagar kan, på sikt, eventuellt generera i någon form av utveckling. Detta är heller inget som vi i dagsläget kan uttala oss om.

I ett framtidsperspektiv kanske arenan skulle kunna bli en mötesplats. Men då fler kringliggande skolor säger sig ha svårt att använda arenan på dagtid, ges heller inte den yngre (icke fotbollsspelande generationen) möjligheten att upptäcka dess potential. Att arenan ligger i anslutning till skidskytte (IBU) och längdspår kan vara positivt – dock medger regelsystem och andra krav att arenan enbart kan användas i begränsad omfattning under tävlingar, exempelvis parkeringsplatserna. I en framtid, när stadsdelen är helt utbyggd, kanske anläggningen kommer att få en annan roll i samhället.

Det intressanta med Stod är att samfunnshuset är i fokus under samtliga intervjuer – trots att vi säger att vi vill prata om hallen. Idrettshallen är sekundär men viktig för idrotten, framförallt för volleybollen. Som betraktar kan man tycka det är unikt med damer på elitnivå i en liten bygd som Stod. Trots det är det dugnadsinsatsen i samband med renoveringen av byggnaden som man med stolthet lyfter fram. Både ut- och invändigt har man genom dugnadsarbete²³ renoverat den gamla anläggningen och målat både interiör och inventarier. Med dugnadsarbete byggdes också trappan och delar av läktaren i hallen. Den stora dugnadsinsatsen gör att alla känner en oerhörd stolthet för hela byggnaden, främst för det som gjorts i samfunnshuset. Denna insats ges också som förklaring till den fina gemenskap som finns i Stod.

Dugnaden har skapat en bygemenskap som är mycket stark – några anger också detta som skäl till varför man flyttat tillbaka till bygden. I några fall är det andra generationen volleybollmammor/pappor som har flyt-

tat tillbaka, vilket gynnat idrotten. Men drivkraften i bygden tycks ändå handla om att man tillsammans renoverade samfunnshuset. En av de som varit involverad för att leda dugnadsarbetet menar att detta också gynnat hans egen verksamhet inom byggbranschen. Samfunnshuset används flitigt och förutom skolan finns många föreningars verksamhet här – allt från idrott till skolekorps, körer och teater. Gamla såväl som unga använder huset och i källaren har ungdomarna börjat bygga upp en egen ungdomsverksamhet. Vi frågar oss om det goda resultatet i Stod är ett manifest av en stolthet som redan fanns – eller om just dugnadsinsatsen har skapat, eller återkapat den nu existerande stoltheten? En stolthet som definitivt är ett resultat av att alla aktörer, privata, ideella och offentliga gått samman. Materialet tyder på att detta arbete genererat både sysselsättning och framtidstro – dock måste ytterligare undersökningar göras för att verifiera detta.

Vi kan se många paralleller mellan Stod och Föllinge. Även om det gemensamma arbetet med cafeteria inte på långa vägar går att jämföra med den dugnadsinsats som genomförts i Stod är de positiva effekterna av gemensamt arbete likartade. Trots att många lyfter det faktum att Föllinge Allaktivitetshall kom 20 år för sent, har den ändå blivit ett lyft för bygden. Förutom cafeteria och aktiviteter i och kring hallen har den verksamhet som sker i projektet Fria Föllinge visat på möjligheten att förlägga annan verksamhet i hallen, så länge detta arbete drivs inom projektet ger det positiva värden, men kommer detta att fortgå ändrar vi? Vad händer med alla tomma lokaler som delvis är ett resultat av hallen, delvis av försämrade service och tidigare utflyttning? Kan hallen vända denna trend? För Föllinge menar vi att det är viktigt med ett fortsatt (förankrings) arbete inom ramen för Fria Föllinge, så att detta arbete inte måste starta om på nytt när EU-projektet upphör.

Andra positiva effekter av arbetet med Föllingehallen är det faktum att en strejk bland byggnadsarbetarna under hallens uppförande har inneburit ett lyft för ett av företagen i Föllinge – där ägaren menar att de fick chansen att visa upp sig i samband med de förseningar som blev, och att detta i sin tur lett till både marknadsföring och mer arbete för dem. Ett exempel på effekter som inte går att kalkylera med när en anläggning byggs.

Sammantaget kan vi hittills konstatera att de anläggningar som vi har studerat skapat stort engagemang bland både politiker, näringsliv, medborgare och idrottsföreningar. Anläggningsfrågor tycks ligga i tiden och upplevs som ett tecken på välfärd i det lokala samhället. Andra studier har pekat på de negativa överraskningarna i ekonomiska termer för just bygg-

²² Jfr exempelvis Capriello och Rotherham 2008, von Friedrich Grängsjö och Gummeson 2006, Skogund 2005

²³ Dugnad i det här fallet kan beskrivas som ideellt byggnadsarbete och där man på norsk sida har möjlighet att tillsammans med entreprenad uppföra eller renovera en byggnad. Dock har man sen 1 juli 2010 ändrat reglerna – då i relation till försäkringar etc

projekt som idrottsanläggningar²⁴. Trots dessa fakta är det svårt att väga ekonomiska underskott mot det ideella engagemanget och den stolthet en anläggning kan ge det omgivande samhället. Faktorer som kan beskrivas i termer av *sociala kapitalet* och som tycks vara viktigt, i synnerhet för orterna Stod och Föllinge. Trots allt kan en del inflyttning förklaras av att anläggningarna finns där, precis som det är viktigt med skola, affärer och annan service. Att uttala sig om betydelsen av en arena i formatet Jämtkraft Arena, som bara är en del av alla anläggningar som finns kring en stad, kräver ytterligare studier – dock kan vi konstatera att arenan förenar människor, de som är emot arenan och de som är för.

Att det finns mycket att lära av varandra är också ett resultat av denna rapport, mer precist *vad* vi kan lära av varandra hoppas vi återkomma till i de slutliga rapporterna från detta projekt. Men ett är säkert, vilka och på vilket sätt olika aktörer involveras i arbetet med anläggningar tycks ha betydelse²⁵.

Referenser

Bygrave, W. & Minniti, M. (2000). *The social dynamics of entrepreneurship*. Entrepreneurship: Theory and Practice. Baylor University.

Capriello, A. & Rotherham, I. (2008) *Farm attractions, networks, and destination development: a case study of Sussex, England*. *Tourism Review*, Vol. 6, No. 2, pp. 59-71.

Florida, R. (2006) *Den kreativa klassens framväxt*. Diadlos. Stockholm

Harvey, D. (1989) *From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism*. *Geografiska Annaler B*. 71: 3-17

Mossberg, L. (2003). *Att skapa upplevelser – från OK till WOW*. Lund. Studentlitteratur

Lerulf, P. (2010) *Arenafeber- glädjekalkyl när svenska kommuner bygger nya arenor*. Timbro

O'dell, T. (2002). *Upplevelsens materialitet*. Lund. Studentlitteratur

Perlmutter, F. & Cnaan, R. (1995) *Entrepreneurship in the Public Sector: The Horns of a Dilemma*. *Public Administration Review*, Vol. 55, No. 1, pp. 29-36.

Skoglund, W. & Westerdahl, S. (2008) *Relationell estetik möter gammal militärstad – historien om Färgfabriken Norr*. <http://tematre.com/landsbygdsutveckling/en/forskning>. JiLU. Torsta.

Skoglund, W. (2005) *Lokala samhällsutvecklingsprocesser och entreprenörskap*. Doktorsavhandling. *Företagsekonomiska institutionen*. Stockholms Universitet.

Skoglund, W., Jonsson, G., Zakrission, I. och Löfstrand, P. (2008). *Idrottens roll i lokal samhällsutveckling – bortom Real Madrid och storstaden mångfald*. JiLU. Torsta.

Wahlström, B (2002). *Guide till upplevelsesamhället – från musik och museer till suhi och spa*. Stockholm. SNS förlag.

24 Arenafeber- glädjekalkyl när svenska kommuner bygger nya arenor, Philip Lerulf, Timbro 2010
25 Se exempelvis von Friedrichs Grängsjö 2003

von Friedrichs Grängsjö, Y. (2003) *Destination networking: Co-opetition in peripheral surroundings*, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, Vol. 33 No. 5, pp. 427-448.

von Friedrichs Grängsjö, Y. och Gummesson, E. (2006). Hotel networks and social capital in destination marketing, *International Journal of Service Industry Management*, Vol. 17 No. 1, pp. 58-75.

Zakrisson, I och Löfstrand, P (2010) *Vem får vara med och vem bestämmer – om exklusion och inklusion i idrottsföreningars beslutfattande*. Svensk idrottsforskning 2/2010.

Elektroniska källor

www.rf.se

www.regeringen.no/nb/dep/kud/tema/idrett

www.regeringen.no. God estetikk viktig for idrottsanlegg. Pressemelding Kulturdepartementet 2001-03-20.

www.trangsviken.se

Andra rapporter

En studie om forskning inom upplevelseindustrin. En slutrapport Vinova (2003). NIGU Research & Consulting

Prosjekteringsveileder, idrottsanlegg, (2006) Oslo kommune, Kultur- og idrettsetaten.

En investering for framtiden

Den här rapporten ingår i en serie om 14 rapporter där Jämtlands läns landsting/JiLU i samarbete med HINT (Högskolan i Nord Trøndelag), TFoU (Trøndelag forskning och utveckling) genomför ett interregprojekt som rör Idrettsanleggs betydning för samfunnsutveckling och som omfattar 3,2 mkr och pågår till och med 2011. Den här rapporten är en första delrapport och är skriven av G. Jonsson, W. Skoglund, R. Bye, P. Löfstrand, H-W. Thorsen och N-A Sletterød.

En investering för framtiden

